

יום שוק – חצור וסוחריה

מטרות השיעור

- 1) להבין את התנאים לקיום מסחר בימי קדם ולבדוק אם חצור עומדת בתנאים אלו.
- 2) לעמוד על חשיבות המסחר ותרומתו בעולם העתיק.
- 3) לבחון את השפעת הסחר על תרבותם של אנשי חצור.
- 4) לברר מה אפשר ללמוד על מצבה הפוליטי המשתנה של חצור בין התקופה הכנענית לישראלית, וזאת עפ"י הסחורות שנמצאו בה.
- 5) לקשור בין ממצאים שהתגלו בחצור לבין מקורות מקראיים.

פתיחה

כדאי להביא לכיתה כמה מוצרי יבוא או מוצרים המזוהים עם חו"ל, כגון: שוקולד תוצרת חוץ עם הכיתוב MADE IN..., בקבוק קוקה קולה, חולצה של קבוצת כדורגל מחו"ל, משחק מחשב תוצרת חוץ. כמו כן יש להביא כף תוצרת הארץ ("סולתם", למשל), עשויה פלדה. בתחילה יש להציג את החפצים בלי הכף.

מהיכן הגיעו חפצים אלו? כיצד אתם יודעים מהיכן הגיעו?

על אריזת השוקולד מצוין שמה של ארץ הייצור; בקבוק הקוקה קולה, אף שהוא נושא תווית בעברית, מזוהה מבחינה תרבותית עם ארה"ב; על החולצה ייתכן שלא מצוין באיזו ארץ ייצרו אותה, אך הסמליל (הלוגו) של הקבוצה עשוי לרמז על מוצאה; משחק המחשב – גם אם אינך יודע מאיזו ארץ הגיע, אפשר לשער שהוא מיוצא, שכן בישראל לא מייצרים משחקים מעין אלו.

על הכף כתוב "סולתם", שהיא חברה ישראלית, אך בכל זאת יש בכף דבר מה מיובא. האם אתם יודעים מהו?

המתכת, כלומר החומר שממנו הכף עשויה, אינה מיוצרת בישראל. בישראל אין פלדה או אלומיניום טבעי, ולכן מייבאים את חומרי הגלם ומהם מייצרים כאן את המוצרים.

גוף השיעור

ראינו שמוצרים המיובאים ממקומות שונים בעולם יכולים להיות דברי מזון (שוקולד, משקה), בגדים, משחקים, וכן חומרי גלם כגון מתכות.

א) תנאים להיווצרות מסחר

באילו תנאים ונסיבות, לדעתכם, יכול להתנהל מסחר בין אנשים שונים או בין ארצות שונות?

1. כשאתה זקוק לדבר מה שאין לך אבל שיש למישהו אחר.
2. כשאתה יודע על קיומו של דבר מה שאתה מעוניין בו, ויודע גם היכן אפשר להשיגו. לדוגמה: אם לא תדע שיש משחק מחשב מסוים, גם לא תרצה לקנות אותו וממילא לא יהיה סחר.
3. כשיש לך אפשרות לשלם תמורת המוצר שאתה מעוניין בו.
4. כשיש אפשרות להביא אליך את המוצר שאתה מעוניין בו או להגיע אליו בדרכים שונות: במטוס, בתחבורה יבשתית, באמצעות קשרים בין מדינות (לישראלי, למשל, קשה להשיג תמרים מאיראן).

1) דרכי הובלה

משימה לתלמיד

בין השאר הובאו לחצור מוצרים ממצרים, קפריסין ואזור הים האגאי. היכנסו למפה של הים התיכון בערך [מתנות מן הים האגאי](#), וכתבו כיצד לדעתכם הגיעו המוצרים לחצור, איזו דרך עברו וכיצד העבירו אותם (ברגל, באניה, במטוס?)

מידע לתלמיד

תושביו של אזור הים האגאי היו יורדי ים מנוסים ומיומנים, ספינותיהם שלטו בים התיכון ושטו מיוון למצרים, לכנען, לקפריסין ולסוריה. בהחלט ייתכן שספינה שיצאה מיוון עברה דרך

בתקופה הישראלית שלטו הפיניקים, שישבו בעריהם צור וצידון שבלבנון, בסחר הימי; ככתוב: "ואמרת לצור הישבתי על מבואות ים רכלת העמים אל איים רבים" (יחזקאל כ"ז ג').

מידע למורה

בהמשך להרחבה זו אפשר להדגיש כי סחורה מצרית יכולה להגיע לחצור גם באמצעות גורם שלישי, כגון יורדי הים האגאי ששטו לאורך חופי הים התיכון, וגם ישירות ממצרים בדרך היבשה. סחורות כבדות, כגון עצים או אבני בניין, הועברו בדרך כלל בדרך הים, באניות, ולא בדרך היבשה. פריחת הסחר באגן הים התיכון הייתה בתקופת הברונזה המאוחרת. "אודיסאה", היצירה האפית הגדולה שכתב הומרוס, מתרחשת בתקופה זו ומציירת תמונה נאמנה של יוון כמעצמה ימית.

2) תשלום בעבור הסחורות

משימה לתלמיד

היכנסו לערכים הבאים במאגר המידע:

- [חצור ומצרים העתיקה](#)
- [קופסה של אוצרות](#)
- [מותגים אופנתיים בחצור הכנענית](#)
- [מתנות מן הים האגאי](#)

קראו את הערכים והכינו רשימה של המוצרים שהובאו לחצור. ציינו גם מהיכן הובאו.

מה, לדעתכם, קיבלו הסוחרים בתמורה לסחורות שהביאו עמם?

בתקופת הברונזה, שבה הובאו חפצים אלו לחצור, עדיין לא היו מטבעות ואנשים לא קנו סחורה בכסף, אלא נתנו סחורה אחרת בתמורה. צורה זו של סחר נקראת "סחר חליפין", כלומר סחורה מוחלפת בסחורה אחרת תמורתה.

איזו סחורה יכלו אנשי חצור לתת בתמורה לכלים היפים שקיבלו? (רמז: קראו את הערך "שמן זית תוצרת חצור").

התוצרת החקלאית, ובראשה החיטה ושמן הזית, הייתה הסחורה העיקרית שבאמצעותה "שילמו" אנשי כנען ואחר כך גם ישראל.

נוסף על סחר החליפין - סחורה תמורת סחורה - נהגו לשלם גם בפיסות כסף. אין הכוונה למטבעות כסף כפי שאנו מכירים היום, אלא לפיסות של מתכת עשויה מכסף. את פיסות הכסף שקלו, ועל פי משקלן נקבע השווי שלהן. כשאברהם קנה את מערת המכפלה, הוא שילם בפיסות של כסף. "...וישקל אברהם לעפרון את הכסף... ארבע מאות שקל כסף עובר לסחר" (בראשית כ"ג ט"ז).

מידע למורה

המילה "שקל" מתייחסת למשקל ולא לערך נומרי. הביטוי "בצע כסף" מקורו בחתיכות שנבצעו מהמתכת לצורך תשלום.

משימה לתלמיד

לפניכם קטע מתוך ספר מלכים א' על חוזה מסחרי בין חירם מלך צור לשלמה מלך ישראל:
"וישלח שלמה אל חירם לאמר... צוה ויכרתו לי ארזים מן הלבנון... ושכר עבדיך אתן לך ככל אשר תאמר... וישלח חירם אל שלמה לאמר שמעתי את אשר שלחת אלי אני אעשה את כל חפציך בעצי ארזים ובעצי ברושים עבדי ירדו מן הלבנון ימה ואני אשימם דברות בים עד המקום אשר תשלח אלי. ויהי חירום נתן לשלמה עצי ארזים ועצי ברושים כל חפצו ושלמה נתן לחירם עשרים אלף כר (מידה קדומה) חטים... ועשרים כר שמן כתית" (שמן משובח) (מלכים א' ה' ט"ז-כ"ה)
מה נתן מלך צור לשלמה? ומה נתן לו שלמה בתמורה? כיצד הגיעה הסחורה לשלמה?

3) הסחורות הנעלמות

פרק זה, המתאר את סחר העצים שבין שלמה לחירם, מראה לנו כי סחורות מסוימות לא נשמרו במשך הזמן ולכן גם לא התגלו בחפירות ארכאולוגיות. לרוב, חפצים עשויים מעץ או

מתנות מן הים האגאי (").

בתעודה שנמצאה בחצור מסופר כי חצור שלחה בעלי חיים על מנת שיועלו קרבן במקדש במארי. לפי שרידי החיות אי-אפשר לדעת שהן הובאו מחצור, אך למזלנו נשמר המידע בכתב.

סחורות אחרות שהובאו לחצור הם חומרי גלם. בארכיון מארי נמצא מכתב ובו כתוב: "שלושים מנים (מידת משקל קדומה) בדיל לאבני אדד מלך חצור...". מתערובת של בדיל ונחושת ייצרו ברונזה. בחצור אכן נמצאו כלי ברונזה רבים, כגון צלמיות אלים וכלי נשק, אך את הבדיל ששימש לייצור הברונזה היה צורך לייבא מארצות אחרות.

האם אנו מוצאים את הבדיל באתר?

עפ"י רוב איננו מוצאים אותו, שכן הוא הותך ועורבב עם הנחושת כדי לייצר ברונזה. העדויות לסחר בבדיל הן המכתב ועצם הימצאותם של כלי ברונזה באתר. בדומה לזה, בימינו מייבאים לארץ פלדה כדי לייצר ממנה כלים שונים, כגון כף המרק שראינו קודם.

(4) מיהם הסוחרים?

מי היו לדעתכם הסוחרים בימי קדם?

הסוחרים היו גם אנשים פרטיים שסחרו בעבור הממלכה, וגם המלכים עצמם. לדוגמה: בסחר שבין שלמה המלך לבין חירם מלך צור, שני המלכים היו הסוחרים - כמו שמדינת ישראל קונה מטוסים מארה"ב בתמורה לכסף שהיא משלמת. היום יש סוחרים פרטיים רבים שמייבאים, למשל, מכוניות מחו"ל תמורת כסף.

בתנ"ך מוזכרים גם "סוחרי מלך" - למשל במלכים א' י' כ"ט, וגם "רוכלים", שהם כנראה סוחרים פרטיים - למשל במלכים א' י' ט"ו.

5) סוחרים ואינטרנט

מה הקשר בין סוחרי העולם העתיק לבין האינטרנט?

בימי קדם לא היו טלפון, טלוויזיה, מחשבים או תקשורת משוכללת כפי שיש כיום. רוב האנשים לא ידעו קרוא וכתוב, הדרכים היו משובשות או שלא היו קיימות כלל, ורוב בני האדם מתו במקום שבו נולדו, בלי שראו דבר מלבד כפרם או הכפר הסמוך. כשהגיע סוחר לכפר או לעיר, הייתה חגיגה גדולה, שכן מלבד סחורות הוא הביא אתו גם ידיעות שאסף במסעותיו במקומות רחוקים. לנשות חצור הייתה זו הזדמנות לדעת כיצד מתלבשות נשות מצרים או מה האפנה האחרונה בקפריסין, ואילו הגברים שמעו סיפורי קרבות והתעדכנו בעלילות גבורה חדשות. מלבד מידע הביאו אתם הסוחרים גם רעיונות חדשים והמצאות שהומצאו בארצות אחרות.

משימה לתלמיד

היכנסו לערך [וילות ישראליות](#) ולערך [סודות טיפוח בני 3,600 שנה](#), וחפשו את החפץ המעוטר בעיטוריים מארץ זרה. מהי הארץ? כיצד לדעתכם הגיע החפץ לחצור? ומה מסמל, לדעתכם, העיטור שעל גביו?

כיצד, לדעתכם, החוקרים יודעים שהקופסה הובאה מארץ אחרת ולא נעשתה בארץ?
ייתכן שקופסאות מסוג זה נעשו גם בארץ, אך בהשראה צידונית - כמו שבקבוק הקוקה קולה אמנם מיוצר בארץ, אך לפי העיצוב שלו יודעים שמקורו בארה"ב.
הרחבה לתלמיד: יש חפצים שידוע כי הובאו [ממצרים](#), משום שכך כתוב עליהם. בתקופות מאוחרות כתוב במפורש על החפץ מהיכן הגיע; למשל, על קנקני היין שהובאו לארץ מהאי רודוס בתקופה ההלניסטית היה כתוב שהיין יוצר ברודוס, בדיוק כמו שהיום כתוב על אריזת השוקולד היכן ייצרו אותו.

מידע למורה

על גדולתה של צור כמעצמת מסחר אפשר ללמוד מפרק כ"ז בספר יחזקאל, פס' ג' כ"ד.

4) השפעה תרבותית

הרעיונות שהביאו עמם הסוחרים לחצור באו לידי ביטוי גם באדריכלות ובשיטות מינהל.

משימה לתלמיד

היכנסו לערכים אלה:

- [האימפריה האשורית משתלטת על חצור](#)
- [חומרי הבניה היוקרתיים ביותר](#)
- [אריות בחצור](#)
- [חותמות גליל בגליל](#)
- [חרפושית אישית](#)

כתבו כיצד הגיעו רעיונות ממקומות רחוקים לעיר חצור. זכרו שבימים ההם לא היו טלוויזיה, עיתון או מצלמה.

כיצד אנו יודעים שהרעיונות הגיעו ממרחקים לחצור, ולא להיפך - מחצור לארצות האחרות?

צריך לבדוק היכן נולד הרעיון - האם בחצור או בארץ אחרת? מי העתיק ממי? לדוגמה: שיטת החתימה בחותם הגליל הומצאה במסופוטמיה, וזה היה כ-700 שנה לפני התקופה שבה מוצאים חותמות כאלה בא". רוב הסחר של חצור נעשה עם הארצות שמצפון לה - סוריה ומסופוטמיה, ומשם הגיעו רוב הרעיונות; אך הסוחרים הביאו עמם גם השפעות תרבותיות מארצות אחרות. [חרב המגל](#) [הטקסית](#) שנמצאה בארמון א' הומצאה בכנען ושימשה כלי מלחמה. המצרים אימצו את החרב ונתנו לה פירוש טקסי ולא מלחמתי. החרב שנמצאה בחצור לא שימשה למלחמה, שכן להבה אינו חד. היא הובאה ממצרים, וכנראה שימשה בטקסים וכסמל שלטון כפי ששימשה גם שם. ההשפעה התרבותית ניכרת באימוץ הפירוש הטקסי שנתנו המצרים לכלי הנשק: חרב המגל הייתה במקורה כלי נשק כנעני. כשהמצרים אימצו אותה, היא קיבלה גם משמעות טקסית, ובמשמעות זו חזרה גם לכנען. זו דוגמה מובהקת לעירוב התרבויות והסמלים של עמי האזור.

כך גם כיום: אנו נוהגים לחבוש במהופך את כובעי המצחייה שמקורם בארה"ב - המצחייה מופנית לאחור, במעין "טקס" של "להיות קול", מגניב, בדיוק כפי שנהוג בארה"ב. זו השפעה תרבותית-טקסית, שכן מבחינה מעשית הגיוני יותר שהמצחייה תופנה קדימה, כדי להציל מפני השמש.

כיצד אנו יודעים שלחבוש כובע מצחייה במהופך נחשב "קול"?

לפי הטלוויזיה, האינטרנט, מישהו אמר לנו. בעבר לא היו טלוויזיות, וכדי לדעת כיצד משתמשים בחרב טקסית היה צורך לנסוע למצרים, או שמישהו ממצרים יבוא לכאן.

הסחר גם אפֶּשֶׁר לאנשים להתעשר. מי שהיה להם מה למכור - מכרו והתעשרו. הסוחרים עצמם הסתכנו מאוד במסע, אך לעתים הם הרוויחו כסף רב, כמו סוחרים בימינו. בעקבות זאת נוצרו מעמדות שונים בעיר. העשירים יכלו לקנות מוצרי יוקרה, ומי שלא היו עשירים הסתפקו בחיקויים.

(5) מפריחה לדעיכה

משימה לתלמיד

היכנסו לערכים [חצור ומצרים העתיקה](#), [מתנות מן הים האגאי](#) וערכו רשימה של כל המוצרים שהובאו מארצות אלו לחצור.

היכנסו לערכים [וילות ישראליות](#), [מלך ישראל בחצור](#) וערכו רשימה של מוצרים שייתכן כי הגיעו מצור.

המוצרים מאזור הים האגאי וממצרים הובאו לחצור בתקופת הברונזה המאוחרת והתיכונה. המוצרים מצור הובאו בתקופה הישראלית - תקופת הברזל ב'.

באיזו תקופה (לעומת תקופות אחרות) הגיעו יותר מוצרים מארצות שכנות לחצור? בתקופת הברונזה.

מה, לדעתכם, הסיבה לדעיכת הסחר בין תקופת הברונזה לתקופה הישראלית? (רמז: היכנסו לערך [סופה של חצור הכנענית](#))

תשובה: בתקופה זו של סוף האלף השני לפנה"ס חלו שינויים באגן הים התיכון. המיקנים, ששלטו עד אז בים האגאי, נכבשו ע"י שבטים חדשים שהגיעו ליוון; כוחה של מצרים הצטמצם, ושבטים חדשים, שבטי ישראל והפלשתים (גויי הים), נכנסו לכנען. הערים הישנות של תקופת הברונזה קרסו, ועמן הסחר הפורח של התקופה ההיא. בתקופה הישראלית תפסה צור את מקומה כאימפריית סחר באזור, אך המסחר לא היה עגף כבתקופה הקודמת, וזאת אנו רואים גם בחצור.

סיכום

המסחר בימי קדם לא היה נרחב כפי שהוא היום, אך הוא מילא תפקיד חשוב בחייהם של תושבי הערים הקדומות. ראינו שלחצור הובאו חפצי יוקרה ממרחקים - ממצרים ומהים האגאי, וגם ממקומות קרובים יותר, כגון סוריה ומסופוטמיה. עם הסחורות חדרו גם רעיונות תרבותיים והשפעות זרות. אפשר לדמיין יום שוק תוסס בחצור: הסוחרים מציעים למכירה כלים יפים, מיני בדים, בשמים ומשחות, לצד מתכות, בעלי חיים, מוצרי מזון וגם עבדים, ובינתיים הם יושבים ומשוחחים, מחליפים רעיונות ושומעים רכילויות על הנעשה בעולם, במקומות רחוקים ומרתקים.